ข้าวเหนียวในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: โอกาสหรือข้อจำกัดของไทย

Glutinous rice in ASEAN Economics Community: treat or opportunity for Thailand

อรวรรณ ศรีโสมพันธ์[1*] และ ทัตพิชา เจริญรัตน์[1]

Orawan Srisompun[1*] and Thatpicha Charernrat[1]

บทคัดย่อ: ประเทศไทยมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวมากที่สุดในอาเซียน และเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวเหนียวอันดับหนึ่งในตลาดโลก ตามมาด้วยเวียดนามซึ่งมีส่วนแบ่งการตลาดข้าวเหนียวเพิ่มขึ้นตามลำดับ สาเหตุสำคัญเพราะต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวของเวียดนามและแม้กระทั่งประเทศผู้ผลิตข้าวเหนียวที่สำคัญ เช่น สปป.ลาว ต่ำกว่าไทย ส่งผลให้ราคาส่งออกข้าวเหนียวของเวียดนามต่ำกว่าไทยประมาณร้อยละ 30-50 อย่างไรก็ตาม ผู้บริโภคส่วนใหญ่ทั้งในอาเซียนและตลาดเอเชียซึ่งเป็นกลุ่มประเทศผู้นำเข้าข้าวเหนียวกว่าร้อยละ 50 ในตลาดโลกยังนิยมบริโภคข้าวเหนียวจากประเทศไทยเพราะลักษณะของเมล็ดเรียวยาวและมีคุณสมบัติในการบริโภคหอมนุ่มมากกว่าข้าวเหนียวจากแหล่งอื่น ตลาดจึงให้ค่าของราคาสูงกว่าเพราะคุณสมบัติความจำเพาะนี้ แต่ในอนาคตการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนซึ่งมาตรการด้านภาษีจะถูกขจัดไป จะส่งผลกระทบกับข้าวเหนียวของไทยทั้งในแง่การส่งออกและการไหลเข้าของข้าวเหนียวราคาถูกจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะ สปป.ลาว ที่ตั้งเป้าหมายการส่งออกข้าวเหนียวคุณภาพดีกว่า 32,000 ตัน ตั้งแต่ปี 2556 และคาดว่าจะเพิ่มปริมาณมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้น การส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวในระดับฟาร์มและการรักษาคุณภาพข้าวเหนียวพันธุ์ดีของไทยให้ได้มาตรฐานจึงเป็นประเด็นหลักที่รัฐบาลต้องให้ความสำคัญ ร่วมกับการขยายตลาดใหม่ๆ ไม่พึ่งพิงตลาดหลักเพียงไม่กี่ประเทศเพื่อลดความไม่แน่นอนด้านปริมาณการส่งออก

คำสำคัญ: ข้าวเหนียว, ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, ตลาดข้าว

ABSTRACT: Thailand has the largest area of glutinous rice plantation in ASEAN and holds the ranking as the number one glutinous rice exporting country in the world. This is followed by Vietnam which has increasing world market share. The major cause of such situation is that the production cost in Vietnam or even in an important glutinous rice planting country like Lao PDR is lower than in Thailand. Therefore, the export price of Vietnam's glutinous rice is lower than that of Thailand by approximately 30-50%. However, most consumers in ASEAN and Asian markets, which account for more than 50% of glutinous rice imports in the world, still prefer Thai glutinous rice due to its unique long and fine rice seeds with softer and better taste than glutinous rice from other sources. As a result, such markets value Thai glutinous rice higher than those of other countries because of these specifications. However, tax measures will be eliminated in the near future due to the participation in the ASEAN Economic Community. This will affect Thai glutinous rice because of the problems of exportation and flow of cheap glutinous rice from neighbors, especially Lao PDR which aims to export over 32,000 tons of good quality glutinous rice in 2013, and this is expected to increase subsequently. As a result, promoting the reduction of Thai glutinous rice production cost at farm level, and conserving good quality Thai glutinous rice become important issues that the Thai government has to emphasize. In addition, Thailand has to expand to new markets in order to reduce the uncertainty of export volume as well.
Keywords: glutinous rice, AEC, rice market

[1] ภาควิชาเทคโนโลยีการเกษตร คณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จ.มหาสารคาม 44150
Department of Agricultural Technology, Faculty of Technology, Mahasarakham University, Mahasarakham, 44150

* Corresponding author: orawan.msu@gmail.com

บทนำ

ผลผลิตข้าวเหนียวส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 94 ของไทยถูกใช้บริโภคในประเทศ มีผลผลิตอีกประมาณร้อยละ 6 ของผลผลิตข้าวเหนียวทั้งหมดหรือประมาณสองแสนตันต่อปีถูกส่งออกไปขายในตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะ จีนเกาหลี มาเลเซีย ไต้หวัน และสหรัฐอเมริกา ซึ่งปัจจุบันถือว่าไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวเหนียวอันดับหนึ่งของโลก โดยข้าวเหนียวยังเป็นชนิดข้าวที่มีการเพาะปลูกในหลายประเทศของเอเชียทั้ง ไทย สปป.ลาว จีน เวียดนาม พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย บังคลาเทศ เกาหลี ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน กัมพูชา จีน และญี่ปุ่น ซึ่งการผลิตข้าวเหนียวในประเทศอื่นๆ นอกจากไทยและ สปป.ลาว จะปลูกไว้เพื่อเป็นวัตถุดิบในการทำอาหารหรือการแปรรูปเท่านั้นไม่ได้ใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคโดยตรง แต่ในปัจจุบันปริมาณผลผลิตข้าวเหนียวที่ส่งออกจากเวียดนามมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในขณะที่ สปป.ลาว ตั้งเป้าหมายจะส่งออกข้าวเหนียวคุณภาพดีตั้งแต่ปี 2556 เมื่อผนวกกับผลการลดภาษีสินค้าของ AEC ในปี 2558 อาจจะเป็นโอกาสหรือข้อจำกัดของตลาดข้าวเหนียวไทยในอาเซียน อย่างไรก็ตามปริมาณข้าวเหนียวที่ประเทศเหล่านั้นผลิตได้จะมีปริมาณไม่มากนัก และการจัดเก็บข้อมูลข้าวเหนียวแยกต่างหากจากข้าวเจ้าและข้าวทั่วไปไม่มีปรากฏในฐานข้อมูลของประเทศอื่นในอาเซียนนอกจากประเทศไทย จึงเป็นข้อจำกัดที่สำคัญของการศึกษาภาวะการตลาดและการผลิต รวมถึงการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวเหนียวในภูมิภาคอาเซียน ในบทความฉบับนี้จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับข้าวเหนียวจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลสถิติที่ปรากฏในเว็บไซต์ต่างๆ ที่รวบรวมไว้โดยองค์กรระหว่างประเทศ เช่น USDA, FAO และ Vietnam Food Association เป็นต้น รวมทั้งข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามด้านการตลาดและการผลิตข้าวเหนียวในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และ ประเทศเวียดนาม มาวิเคราะห์สังเคราะห์ใน 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ สถานการณ์ด้านการผลิต ต้นทุนการผลิตโดยเปรียบเทียบ ภาวะตลาดและการเปลี่ยนแปลงราคา และสถานการณ์ด้านการส่งออกและนำเข้าของอาเซียน เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาภาคการผลิตและการตลาดข้าวเหนียวของไทยอย่างยั่งยืน อีกทั้งเป็นการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่กำแพงภาษีข้าวจะถูกขจัดไป ให้ประเทศไทยสามารถฉกฉวยโอกาสและสร้างมาตรการรองรับการเปิดเสรีครั้งนี้ เพื่อไม่ให้สูญเสียตลาดข้าวเหนียวให้กับเวียดนามและ สปป.ลาว ที่พัฒนาภาคการผลิตข้าวอย่างต่อเนื่อง

สถานการณ์ด้านการผลิต

การเพาะปลูกข้าวเหนียวของประเทศในภูมิภาคอาเซียนส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อใช้สำหรับแปรรูปและเป็นวัตถุดิบในการผลิตอาหารว่างและขนม มากกว่าจะผลิตเพื่อบริโภคโดยตรง ยกเว้นการผลิตข้าวเหนียวของไทยและ สปป.ลาว โดยเฉพาะ สปป.ลาว ที่ประชากรในประเทศบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ทำให้พื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวของลาวมีประมาณร้อยละ 85 ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งประเทศ หรือประมาณ 4 ล้านไร่ (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา, 2551) อย่างไรก็ตามพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวของ สปป.ลาวน้อยกว่าไทยประมาณสี่เท่าโดยพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวของไทยมีประมาณ 16 ล้านไร่ และไทยสามารถผลิตข้าวเหนียวได้ผลผลิตเฉลี่ย 450-500 กิโลกรัมต่อไร่ ในขณะที่ผลผลิตข้าวเหนียวใน สปป.ลาว เฉลี่ย 300-350 กิโลกรัมต่อไร่ ส่งผลให้ผลผลิตข้าวเหนียวของไทยมีประมาณ 5.82 ล้านตันต่อปี และลาวผลิตข้าวเหนียวได้ประมาณ 1.84 ล้านตันต่อปี ดังนั้นผลผลิตข้าวเหนียวของลาวเกือบทั้งหมดใช้เพื่อบริโภคในประเทศไม่ได้มีผลผลิตเหลือเพื่อการส่งออก ยกเว้นการส่งออกทางชายแดนเวียดนามและกัมพูชาซึ่งมีปริมาณน้อยและไม่สามารถรวบรวมข้อมูลที่เป็นทางการได้ อย่างไรก็ตาม สปป.ลาว ตั้งเป้าหมายจะผลิตข้าวเหนียวเพื่อการ

ส่งออกประมาณร้อยละ 30 ของผลผลิตข้าวที่ส่งออกทุกชนิด โดยคาดการณ์ว่าจะส่งออกข้าวเหนียวได้ประมาณ 32,000 ตันข้าวเปลือกเหนียว หรือ 20,000 ตัน ข้าวสารเหนียวในปี 2556 (สำนักส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ เวียงจันทน์, 2554)

สำหรับพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวในประเทศอื่นๆ ไม่มีการจัดเก็บข้อมูลการผลิตข้าวแยกตามชนิดของข้าวไว้ จึงไม่สามารถประมาณการพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวที่ชัดเจนของอาเซียนได้ แต่จากรายงานของ USDA (2010) และการสำรวจข้อมูลการผลิตข้าวเหนียวในเวียดนาม พบว่า พื้นที่เพาะปลูกข้าวประมาณร้อยละ 5 ของเวียดนาม หรือคิดเป็นพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 2.4 ล้านไร่ ใช้เพื่อการเพาะปลูกข้าวเหนียว พื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวที่สำคัญจะอยู่ในแถบเวียดนามตอนใต้โดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดที่เพาะปลูกข้าวเหนียวมากที่สุด คือ จังหวัดอันเกียง (An Giang) ทางทิศตะวันออกของเมืองโฮจิมินต์ติดชายแดนกัมพูชา ซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวประมาณ 34,000 เฮกตาร์ หรือประมาณ 212,500 ไร่ (Vietnam Trade Promotion Agency, 2008) เวียดนามใต้เป็นแหล่งผลิตข้าวเหนียวที่สำคัญของประเทศและกระจายผลผลิตไปจำหน่ายในภูมิภาคอื่นของเวียดนาม รวมทั้งการผลิตข้าวเหนียวส่งออก ในขณะที่การผลิตข้าวเหนียวในภูมิภาคอื่นของเวียดนามจะเพาะปลูกข้าวเหนียวเพื่อใช้สำหรับบริโภคในครัวเรือนเท่านั้นส่วนใหญ่จะเป็นข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองเมล็ดสั้น

ต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวในอาเซียน

การศึกษาต้นทุนผลตอบแทนการผลิตข้าวเหนียวเป็นหนึ่งในเครื่องชี้วัดสำคัญที่จะสะท้อนความสามารถในการแข่งขันของข้าวเหนียวไทยในตลาดอาเซียนได้ ในส่วนนี้จะเปรียบเทียบต้นทุนผลตอบแทนของการผลิตข้าวเหนียวระหว่างไทย และ สปป.ลาว ซึ่งเป็นประเทศผู้ผลิตข้าวเหนียวที่สำคัญในเชิงพื้นที่การเพาะปลูก และการนำเสนอต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวโดยเปรียบเทียบระหว่างไทยกับเวียดนามซึ่งเป็นคู่แข่งในการส่งออกข้าวเหนียวที่สำคัญ ข้อมูลต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวของไทยเป็นข้อมูลที่คำนวณจากการสำรวจข้อมูลในจังหวัดขอนแก่นและเชียงราย ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวเหนียวที่สำคัญของไทยในทั้งสองภูมิภาค ข้อมูลต้นทุนของ สปป.ลาว อ้างอิงมาจากโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการพัฒนาการผลิตและการปรับปรุงประสิทธิภาพกลไกการส่งออกข้าวของ สปป.ลาว” ที่จัดทำโดยสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (2551) ส่วนข้อมูลต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวของเวียดนามไม่มีการจำแนกต้นทุนการผลิตข้าวตามชนิดข้าวไว้ ดังนั้นจึงใช้ต้นทุนการผลิตข้าวโดยเฉลี่ยของจังหวัดอันเกียงในเวียดนามใต้ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวเหนียวที่สำคัญของเวียดนาม และใช้ผลผลิตข้าวเหนียวเฉลี่ยที่สอบถามจากเกษตรกรในเมืองเว้[2]

จากการศึกษา พบว่า ประเทศไทยมีต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวสูงที่สุดทั้งในส่วนของต้นทุนการผลิตคงที่และต้นทุนผันแปร โดยต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวของไทยในพื้นที่ชลประทานและนาน้ำฝน เท่ากับ 5,698 และ 4,591 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ในขณะที่ต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวในพื้นที่ชลประทานและนาน้ำฝนของ สปป.ลาว และต้นทุนการผลิตของเวียดนามเท่ากับ 2,536 บาทต่อไร่ 1,886 บาทต่อไร่ และ 3,513 บาทต่อไร่ ตามลำดับ (Table 1) ซึ่งเกษตรกรในประเทศเวียดนามไม่มีรายการต้นทุนคงที่ เนื่องจากที่ดินสำหรับปลูกข้าวทั้งหมดเป็นของรัฐบาลที่จัดสรรให้ชาวนาเพาะปลูกโดยไม่ต้องจ่ายค่าเช่า และเครื่องจักรที่ใช้ทั้งหมดเป็นขององค์กรของรัฐคล้ายกับสหกรณ์การเกษตร เกษตรกรจ่ายเพียงค่าเช่าเครื่องจักรและค่าน้ำมันเท่านั้น ดังนั้นจึงส่งผลให้ต้นทุนข้าวเหนียวเฉลี่ยต่อกิโลกรัมของไทยสูงกว่าทั้งสองประเทศกว่าเท่าตัว โดยต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวของไทยเฉลี่ยประมาณ 10 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่ สปป.ลาวและเวียดนามใช้

[2] ข้อมูลผลผลิตเฉลี่ย ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม จากการสำรวจภาวะตลาดและการผลิตข้าวเหนียวของเวียดนาม ระหว่างวันที่ 18-21 กันยายน 2555 ของคณะวิจัย

เพียง 5.66 และ 4.30 บาทต่อกิโลกรัม ตามลำดับ จะเห็นว่าหากมองในแง่การแข่งขันในด้านต้นทุนการผลิตแล้วประเทศไทยจะเสียเปรียบคู่แข่งทั้งจากเวียดนามและคู่แข่งในอนาคต เช่น สปป.ลาว ดังนั้นการรักษาคุณภาพข้าวเหนียวเพื่อการส่งออกไว้เป็นเรื่องสำคัญและเป็นจุดแข็งเพียงอย่างเดียวที่ยังต้องคงไว้เพื่อให้สามารถแข่งขันกับการพัฒนาของประเทศในภูมิภาคอาเซียนได้

เมื่อพิจารณาต้นทุนการผลิตข้าวตามรายการต้นทุนการผลิตที่สำคัญ พบว่านอกจากต้นทุนคงที่โดยเฉพาะค่าเช่าที่ดินแล้วต้นทุนการผลิตที่ไทยใช้มากกว่า สปป.ลาวและเวียดนาม คือ ต้นทุนค่าจ้างแรงงานทั้งแรงงานเครื่องจักรและแรงงานคน ดังนั้นในด้านผลตอบแทนจากการเพาะปลูกข้าวเหนียวพบว่า เกษตรกรในเวียดนามจะมีกำไรสุทธิสูงที่สุดเฉลี่ย 7,449 บาทต่อไร่ ในขณะที่เกษตรกรใน สปป.ลาว มีกำไรจากการปลูกข้าวเหนียวต่ำที่สุดเพียง 628-843 บาทต่อไร่ สาเหตุหลักที่กำไรของการผลิตข้าวเหนียวใน สปป.ลาว ต่ำที่สุดมาจาก 2 เหตุผล คือ ประการแรกผลผลิตข้าวเหนียวเฉลี่ยต่อไร่ใน สปป.ลาว ค่อนข้างต่ำกว่าในประเทศอื่นๆ และประการที่สอง ราคาข้าวเหนียวที่เกษตรกรได้รับเท่ากับ 7.55 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งต่ำกว่าราคาข้าวเหนียวในไทยและเวียดนามมาก อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน สปป.ลาว จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคการผลิตข้าวโดยมีเป้าหมายเพื่อการส่งออก โดยพัฒนาคุณภาพข้าวเปลือกในระดับไร่นา ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี ให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวที่ถูกต้องตามหลักวิชาการแก่เกษตรกร ซึ่งคาดว่าในปี 2556 สปป.ลาว จะสามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่ รวมทั้งยกระดับราคาข้าวจากการเพิ่มปริมาณการส่งออกข้าวในอนาคตได้

Table 1 Cost and return of glutinous rice production in Thailand, Loa PDR and Vietnam

Item/Countries	Thailand[1/]		Loa PDR[2/]		Vietnam[3/]
	Rainfed	Irrigated	Rainfed	Irrigated	
			Baht/kilogram		
Variable cost	**2,711**	**3,281**	**1,300**	**1,973**	**3,513**
seed	118	224	71	163	256
labor	1,383	1,675	969	1,446	1,288
fertilizer	458	818	232	316	928
chemical	17	73	0.35	9.15	869
other cost	735	491	27	39	172
Fixed cost	**1,881**	**2,417**	**586**	**563**	**-**
Total cost	**4,591**	**5,698**	**1,886**	**2,536**	**3,513**
average yield (kg./rai)	431	567	333	448	814[4/]
paddy price (baht/kg.)	13.60	13.05	7.55	7.55	13.43
total income (baht/rai)	5,862	7,399	2,514	3,379	10,961
average profit (baht/rai)	1,271	1,701	628	843	7,449
average variable cost (baht/kg.)	6.29	5.79	3.90	4.41	4.30
average cost (baht/kg.)	10.65	10.05	5.66	5.66	4.30

Source: [1/] Survey (2012)

[2/] Adapted from International Institute for Trade and Development (2008)

[3/] Adapted from Nguyen (2013)

Note: [4/] The rice data base in Vietnam not separate the glutinous rice data from others rice. Therefore, Vietnam glutinous rice yields base on the farmer in Hue city, Vietnam by survey (2012).

สถานการณ์ด้านตลาดและการนำเข้าส่งออก

ตลาดข้าวเหนียวในภูมิภาคอาเซียนแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ตลาดข้าวเหนียวในประเทศและตลาดต่างประเทศ ซึ่งตลาดที่มีบทบาทในการกระจายผลผลิตข้าวเหนียวมากที่สุด คือ ตลาดข้าวเหนียวในประเทศ ผลผลิตข้าวเหนียวของทุกประเทศในอาเซียนจะใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคและการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ในประเทศกว่าร้อยละ 95 โดยผลผลิตข้าวเหนียวที่ส่งออกมีไม่ถึงร้อยละ 5 ของผลผลิตข้าวเหนียวทั้งหมด และในอาเซียนมีเพียงประเทศไทยและเวียดนามเท่านั้นที่ส่งผลผลิตข้าวเหนียวไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบราคาส่งออกข้าวเหนียวระหว่างไทยและเวียดนามเห็นได้อย่างชัดเจนว่าราคาข้าวเหนียวทุกชนิดของเวียดนามที่ส่งออกต่ำกว่าราคาส่งออกข้าวเหนียว F.O.B. ของไทยประมาณร้อยละ 30-50 โดยราคาข้าวเหนียวเมล็ดยาว 10% และราคาปลายข้าวเหนียวของไทยในปี 2555 เฉลี่ยเท่ากับ 813 และ 626 ดอลล่าร์สหรัฐต่อตัน ในขณะที่ราคาข้าวเหนียวเมล็ดยาว 5% และ 10% ของเวียดนามเฉลี่ยเท่ากับ 560 และ 503 ดอลล่าร์สหรัฐต่อตัน (Figure 1)

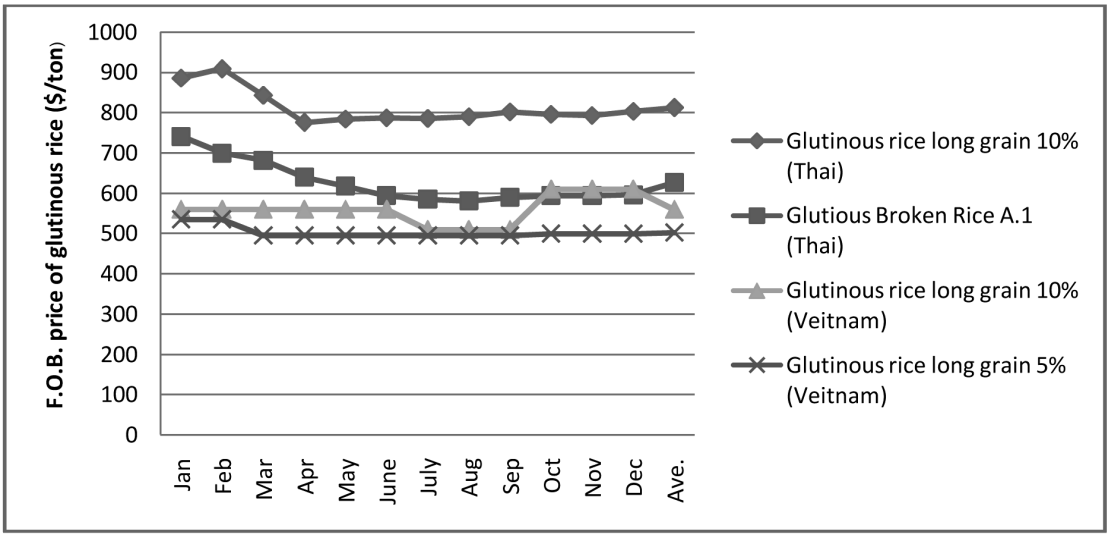

Figure 1 F.O.B. price of glutinous rice for Thailand and Vietnam, 2012

Source: 1. F.O.B. price of glutinous rice in Thailand from Thai Rice Exporter Association (2012).

2. F.O.B. price of glutinous rice in Vietnam from average weekly price by Alibaba group (2012).

แม้ว่าในอดีตประเทศไทยเป็นผู้ครองส่วนแบ่งการตลาดข้าวเหนียวเกือบทั้งหมดหรือกว่าร้อยละ 95 ของผลผลิตข้าวเหนียวที่ค้าขายในตลาดโลก แต่จากการที่ราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทยสูงกว่าราคาข้าวเหนียวจากเวียดนาม ส่งผลให้ในปี 2553 ส่วนแบ่งการตลาดข้าวเหนียวของไทยลดลงเหลือร้อยละ 89.60 ในขณะที่เวียดนามมีส่วนแบ่งการตลาดเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 3.37 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 9.82 ในปี 2553 (Table 2) อย่างไรก็ตาม ไทยยังสามารถรักษาตลาดข้าวเหนียวคุณภาพในหลายภูมิภาคไว้ได้ ทั้งสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา รวมถึงตลาดข้าวเหนียวในตะวันออกกลาง ซึ่งยังคงนำเข้าข้าวเหนียวคุณภาพจากไทยแม้ราคาจะสูงกว่าข้าวเหนียวของเวียดนาม นอกจากไทยและเวียดนามแล้วผู้ส่งออกข้าวเหนียวดังเช่น ญี่ปุ่นและปากีสถาน สามารถส่งออกข้าวเหนียวได้อย่างต่อเนื่องทุกปี เพียงแต่ปริมาณการส่งออกในแต่ละปีมีไม่มากนัก

Table 2 Export value of glutinous rice in the world market, 2006-2010

Country/Year	2006	2007	2008	2009	2010
	Export value (1,000 $ /year)[1/]				
Thailand	258,941	200,079	176,024	171,113	203,679
Vietnam	8,460	6,996	393	1,039	22,326
Japan	-	105	479	168	504
Pakistan	72	229	456	338	410
Other countries[2/]	38	162	17	39	390
total	267,511	207,571	177,369	172,697	227,309
	Market share (%)				
Thailand	96.80	96.39	99.24	99.08	89.60
Vietnam	3.16	3.37	0.22	0.60	9.82
Japan	-	0.05	0.27	0.10	0.22
Pakistan	0.03	0.11	0.26	0.20	0.18
Other countries[2/]	0.01	0.08	0.01	0.02	0.17
total	100	100	100	100	100

Source: ETCN: E-To-China (2013)

Note: [1/] The export value included short grain and long grain, black glutinous rice, glutinous broken rice and aromatic glutinous rice.

[2/] Other export countries are Taiwan, Korea, U.S.A, India and Italy.

เมื่อพิจารณาในแง่ของประเทศผู้นำเข้าข้าวเหนียว จะพบว่า ผู้นำเข้าข้าวเหนียวรายใหญ่มี 5 ประเทศ ได้แก่ เกาหลี ญี่ปุ่น ฮ่องกง ไลบีเลีย และไอวอรีโคสต์ มีมูลค่าการนำเข้าข้าวเหนียวเท่ากับ 90.33, 43.55, 29.44, 21.81 และ 20.44 ล้านเหรียญสหรัฐต่อปี หรือคิดเป็นร้อยละ 33.03, 15.93, 10.76, 7.98 และ 7.48 ตามลำดับ (**Figure 2**) โดยประเทศผู้นำเข้าข้าวเหนียวส่วนใหญ่เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียและแอฟริกา ซึ่งมูลค่าการนำเข้าข้าวเหนียวจากประเทศในกลุ่มเอเชียมีมากกว่าร้อยละ 50 ของข้าวเหนียวที่ขายในตลาดโลก ดังนั้นกล่าวได้ว่าตลาดสำคัญของข้าวเหนียวเป็นตลาดในเอเชีย ซึ่งประชากรในภูมิภาคนี้ใช้ข้าวเหนียวในการประกอบอาหารและแปรรูปเป็นขนมในประเพณีและเทศกาลที่สำคัญ หรือทำเป็นอาหารว่างสำหรับรับประทานระหว่างมื้ออาหาร

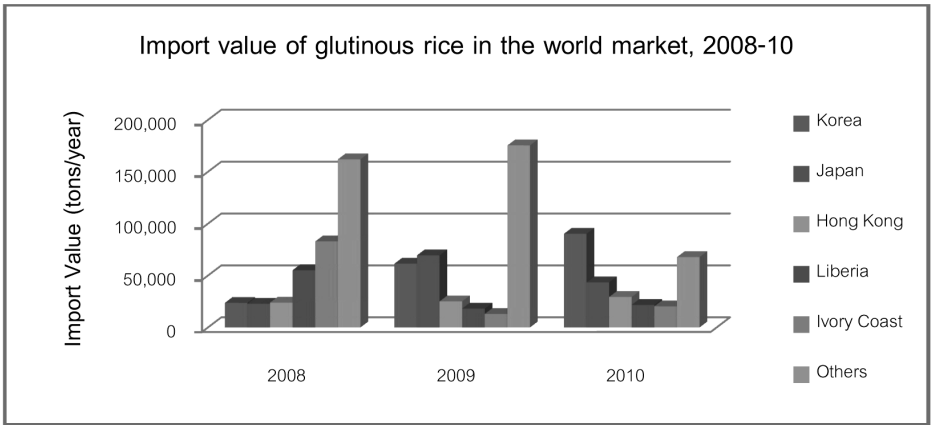

Figure 2 (a) Import value of glutinous rice in the world market, 2008-10

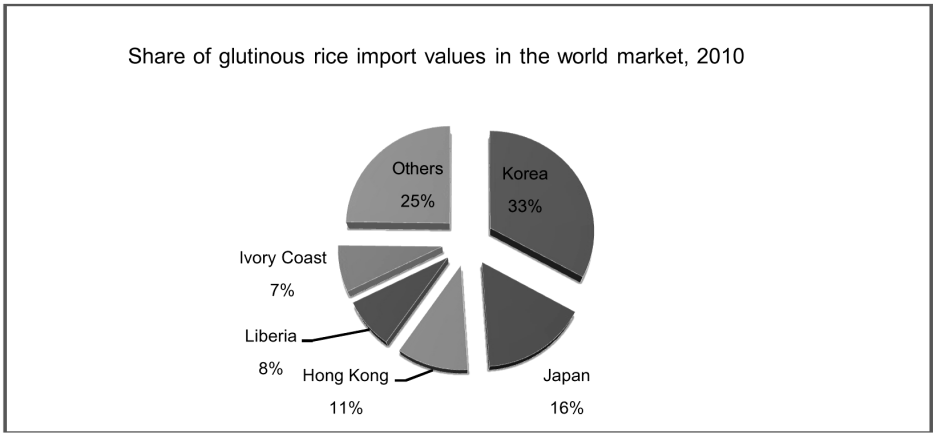

Figure 2 (b) Share of glutinous rice import values in the world market, 2010

สำหรับตลาดข้าวเหนียวภายในประเทศของกลุ่มประเทศในอาเซียนจะพบชนิดข้าวเหนียวที่ขายในแต่ละประเทศประกอบด้วยข้าว 3 ชนิดหลัก ได้แก่ ข้าวเหนียวเมล็ดสั้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมือง ข้าวเหนียวเมล็ดยาว และข้าวเหนียวดำ ผลการสำรวจราคาข้าวสารเหนียวในตลาดท้องถิ่นแต่ละประเทศแสดงใน **Table 3** เมื่อพิจารณาความแตกต่างด้านราคา พบว่า ราคาข้าวเหนียวทุกชนิดใน สปป.ลาว จะมีราคาต่ำกว่าราคาขายปลีกข้าวเหนียวในประเทศอื่นๆ โดยราคาข้าวเหนียวเมล็ดยาวเท่ากับ 22.64 บาทต่อกิโลกรัม ข้าวเหนียวเมล็ดสั้นราคา 18.87 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่ต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวใน สปป.ลาว ต่ำกว่าประเทศอื่น ดังที่ได้อธิบายไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา ประกอบกับประชากรส่วนใหญ่ใน สปป.ลาว ผลิตข้าวเหนียวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ดังนั้นจึงมีข้าวเหนียวเพียงจำนวนน้อยเท่านั้นที่นำมาขายในตลาด สำหรับข้าวสารเหนียวในตลาดท้องถิ่นของเวียดนามจะมีราคาสูงกว่าข้าวสารเหนียวในตลาดท้องถิ่นของประเทศอื่นทั้งไทย และ สปป.ลาว ยกเว้นข้าวสารเหนียวเมล็ดสั้นที่เป็นข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองของเวียดนามมีราคาจะต่ำกว่าข้าวเหนียวชนิดอื่นเพราะเป็นพันธุ์ที่ปลูกเพื่อขายในแต่ละท้องถิ่น แต่สำหรับชนิดของข้าวเหนียวที่ประชากรในเวียดนามนิยมบริโภคเป็นข้าวเหนียวเมล็ดยาวโดยเฉพาะข้าวเหนียวพันธุ์ กข6 ของไทย

Table 3 Retail price of glutinous white rice in local market of Thailand, Loa PDR and Vietnam, 2012

Rice type/Price	Thailand[1/]	Lao PDR[2/]	Vietnam[3/]
	Baht/Kg.		
Glutinous rice long grain	32	22.64	35.82
Glutinous rice short grain	27	18.87	22.39
Black glutinous rice	45	33.96	59.70

Source: [1/] Retail price of glutinous rice in Thailand by survey in local rice shop, Khon Kaen province, 16 December, 2012.

[2/] Retail price of glutinous rice in Lao PDR by survey in Koadin market, Vientiane province, 17-18 December, 2012. The exchange rate is as 265 kept = 1 baht.

[3/] Retail price of glutinous rice in Vietnam by survey in Dongba market, Hue city, 18-21 September, 2012. The exchange rate is as 670 Vietnam Dong = 1 baht

ในขณะที่ข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองมีราคาเฉลี่ยเพียง 22.39 บาทต่อกิโลกรัม สาเหตุเพราะส่วนใหญ่ประชากรในเวียดนามไม่ได้บริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก แต่จะใช้ข้าวเหนียวเพื่อทำขนมหรืออาหารในเทศกาลสำคัญเท่านั้น เช่น การทำบ๊ะจ่าง ในเทศกาลปีใหม่ หรือการทำบ๊ะด่าว[3] เพื่อเป็นขนมหวานในประเพณีสำคัญต่างๆ ดังนั้นจะนิยมใช้ข้าวที่เมล็ดเรียวยาวและอ่อนนุ่ม ดังนั้นแม้ว่าราคาข้าวเหนียวของไทยจะแพงกว่าข้าวเหนียวเมล็ดยาวของเวียดนามและข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมือง โดยที่ราคาขายปลีกข้าวเหนียว กข6 ที่นำเข้าจากไทยในเวียดนามเท่ากับ 35.82 บาทต่อกิโลกรัม แต่ข้าวเหนียวพันธุ์ กข6 ของไทยยังคงครองส่วนแบ่งการตลาดข้าวเหนียวในเวียดนาม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวมากที่สุดในภูมิภาคอาเซียน รองลงมา ได้แก่ สปป.ลาวและเวียดนาม โดยพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวไทยมีประมาณ 16 ล้านไร่ สูงกว่าลาวประมาณสี่เท่าและมากกว่าเวียดนามประมาณแปดเท่า ผลผลิตข้าวเหนียวเกือบทุกประเทศในอาเซียนจะปลูกเพื่อบริโภคและใช้ในอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารในประเทศเป็นหลัก มีผลผลิตข้าวเหนียวไม่ถึงร้อยละ 5 ที่ส่งออกไปขายในตลาดต่างประเทศ โดยประเทศในภูมิภาคอาเซียนที่ส่งออกข้าวเหนียวมี 2 ประเทศ คือ ไทยและเวียดนาม ซึ่งหากมองในแง่ของต้นทุนการผลิตแล้วต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวของไทยสูงกว่าทั้งคู่แข่งในการส่งออกอย่างเวียดนาม และคู่แข่งในเชิงพื้นที่เพาะปลูก เช่น สปป.ลาว โดยต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวของไทยเฉลี่ยประมาณ 10 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่ สปป.ลาว และเวียดนามใช้ต้นทุนการผลิตเพียง 5.66 และ 4.30 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งส่งผลให้ราคาข้าวเหนียวของไทยที่ส่งออกสูงกว่าเวียดนามประมาณร้อยละ 30-50 แต่ข้าวเหนียวไทย ยังครองส่วนแบ่งในตลาดโลกได้มากกว่าร้อยละ 95 เนื่องจากยังคงรักษาตลาดข้าวเหนียวคุณภาพดี ซึ่งเป็นจุดแข็งเพียงอย่างเดียวที่ประเทศไทยได้เปรียบคู่แข่งการส่งออกข้าวเหนียวคือเวียดนาม

ในขณะที่ราคาส่งออกข้าวเหนียวของไทยที่เพิ่มสูงขึ้นและสูงกว่าข้าวเหนียวเวียดนามมาก ทำให้ไทยเสีย

[3] เป็นขนมหวานที่ทำจากข้าวเหนียวผสมกับถั่วดำและกะทิ ห่อด้วยใบมะพร้าว หรืออาจจะใช้ถั่วเขียวหรือกล้วยแทนถั่วดำ

ส่วนแบ่งการตลาดข้าวเหนียวในตลาดโลกส่วนหนึ่งให้กับเวียดนาม โดยที่ส่วนแบ่งการตลาดข้าวเหนียวของไทยลดลงเหลือร้อยละ 89.60 ในปี 2553 และเวียดนามมีส่วนแบ่งการตลาดเพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 3.16 ในปี 2549 เป็นร้อยละ 9.82 ในปี 2553 นอกจากนั้นในอนาคตไทยอาจจะต้องนำเข้าข้าวเหนียวจาก สปป.ลาว ที่ตั้งเป้าหมายการส่งออกข้าวเหนียวคุณภาพดีประมาณ 32,000 ตัน ในปี 2556 โดยเฉพาะตลาดผู้นำเข้าข้าวเหนียวรายใหญ่ของโลกเป็นประเทศในแถบเอเชีย เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น และฮ่องกง ที่นำเข้าผลผลิตข้าวเหนียวกว่าร้อยละ 50 ของผลผลิตข้าวเหนียวในตลาดโลก ซึ่งอาจจะเปลี่ยนไปซื้อข้าวเหนียวจากลาวและเวียดนามที่มีราคาถูกกว่า ดังนั้นรัฐบาลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการลดต้นทุนการผลิตข้าวเหนียวในระดับฟาร์มอย่างจริงจัง เพราะการลดต้นทุนการผลิตไม่เพียงแต่จะเป็นการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของตลาดส่งออกข้าวเหนียวไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ที่ประเทศไทยจะต้องลดภาษีการนำเข้าข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนเหลือ 0% ซึ่งต้นทุนการผลิตที่ต่ำจะเป็นกำแพงป้องกันการไหลเข้าของข้าวเหนียวราคาถูกจากต่างประเทศ

ด้านการส่งออกที่แม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยสามารถส่งออกข้าวเหนียวได้มากที่สุดในโลกทั้งในเชิงมูลค่าและเชิงปริมาณ แต่ส่วนแบ่งการตลาดข้าวเหนียวของไทยกำลังลดลงและถูกแย่งชิงตลาดสำคัญๆ ในเอเชียไปจากประเทศเวียดนาม และในอนาคตจะมีคู่แข่งที่สำคัญคือ สปป.ลาว ที่กำลังพัฒนาการผลิตข้าวเหนียวเพื่อการส่งออกในอีกไม่กี่ปี ดังนั้น นอกจากจะต้องให้ความสำคัญกับการลดต้นทุนการผลิตอย่างจริงจังแล้ว จำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพของข้าวเหนียวและขยายตลาดไปสู่ตลาดใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อลดการพึ่งพิงตลาดส่งออกเพียงไม่กี่ประเทศ โดยเฉพาะประเทศผู้นำเข้าข้าวเหนียวรายใหญ่ในตลาดโลกที่มีมูลค่าการนำเข้าสูงต่อเนื่องทุกปี เช่น ไอวอรีโคสต์ ไนจีเรีย รัสเซีย และตลาดใหม่ๆ เช่นประเทศในแถบตะวันออกกลาง เพื่อเพิ่มมูลค่าการส่งออกและเป็นการลดความเสี่ยงในด้านความไม่แน่นอนของตลาดส่งออกข้าวเหนียว

ด้านการบริโภค พบว่า ประชากรเกือบทุกประเทศนิยมบริโภคข้าวเหนียวพันธุ์ กข6 ของไทย สาเหตุเนื่องจากคุณสมบัติของเมล็ดเรียวยาว และคุณสมบัติการบริโภคมีความหอมนุ่ม ตลาดต่างประเทศจึงให้ค่าราคาสูงกว่าเพราะคุณสมบัติความจำเพาะดังกล่าว ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นต้องรักษาไว้เพื่อให้เกิดความแตกต่างจากประเทศผู้ผลิตอื่นคือความได้เปรียบในด้านคุณภาพของข้าวเหนียวไทย ซึ่งในอนาคตข้าวเหนียวไทยอาจต้องแข่งขันกับข้าวเหนียวคุณภาพดีจาก สปป.ลาว แต่ราคาต่ำกว่า ดังนั้นหากในระยะยาว สปป.ลาว สามารถพัฒนาอุตสาหกรรมการสีข้าว ให้มีมาตรฐานในระดับส่งออกได้ตลาดข้าวเหนียวของไทยจะได้รับผลกระทบอย่างแน่นอน การปรับปรุงคุณภาพและรักษาคุณลักษณะความจำเพาะของข้าวเหนียวไทยและการใช้จุดเด่นด้านความหลากหลายทางพันธุกรรมข้าวเหนียวที่มีอยู่มาเป็นจุดขายจึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญ

คำขอบคุณ

บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ข้าวเหนียวไทยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” ที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ สถาบันคลังสมองของชาติ ภายใต้ชุดโครงการ “การเสริมสร้างความเข้มแข็งงานวิจัยเชิงนโยบายเกษตร”

เอกสารอ้างอิง

สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา. 2551. กลไกการส่งออกข้าวของ สปป.ลาว. เอกสารสรุปโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการพัฒนาการผลิตและการปรับปรุงประสิทธิภาพกลไกการส่งออกข้าวของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. สำนักงานความร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อบ้าน. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. 2555. ราคาส่งออกข้าวเหนียว F.O.B. ปี 2012. แหล่งข้อมูล: http://goo.gl/u6wpDw. ค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2556.

สำนักส่งเสริมการค้าในต่างประเทศประเทศ ณ เวียงจันทน์. 2554. สรุปภาวการณ์ผลิตและการตลาดข้าวใน สปป.ลาว. กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (เอกสารอัดสำเนา).

Alibaba Group. 2012. Glutinous rice price in Vietnam. Available: http://goo.gl/fCA6cb. Accessed Jan.-Dec., 2012.

E-To-China. 2013. Glutinous Rice Import and Export Value 2006-2009. Available: http://goo.gl/A9RDyr. Accessed Feb. 14, 2013.

Nguyen, L.N. 2013. Rice Production in Vietnam. The paper present in the workshop on South-east Asian Agri Benchmark Rice Network, 18-21, March 2013 at Rama gardens Hotel Bangkok.

USDA Foreign Agricultural Service. 2010. Grain and Feed Manual Hanoi 2011, Vietnam. Available: http://goo.gl/l9UaiV. Accessed Feb. 14, 2013.

Vietnam Trade Promotion Agency. 2008. Report on Vietnam Rice Production Sector. Available: http://goo.gl/q9RgeG. Accessed Dec. 10, 2012.